

JAPANESE KUNST OP ZAANS PAPIER

Japan staat bekend om zijn oude traditie in het ambachtelijk vervaardigen van hoogwaardig papier. Nauwelijks bekend is het feit dat Japanse kunstenaars van naam werk hebben nagelaten op Zaans papier. Begin 19e eeuw was Japan volledig afgesloten van de rest van de wereld. Alleen Nederlandse handelslieden hadden beperkt toegang tot het land. Zij mochten slechts verblijven op het eiland Deshima voor de kust van Nagasaki. Tussen 1823 en 1830 werkte hier de Beierse arts Dr. Philipp Franz von Siebold (1796-1866) in opdracht van de Nederlandse overheid. Hij legde een aanzienlijke verzameling aan van documenten en objecten over de Japanse cultuur. Tot zijn verzameling behoren onder meer schilderijen op Zaans papier van C & J HONIG BREET, J. HONIG & ZOONEN en VAN GELDER & COMP.. Deze kunstwerken worden toegeschreven aan de beroemde kunstenaars Katsushika Hokusai (1760-1849), Totoya Hokkei (1780-1850), Kawahara Keiga (1786-ca. 1860) en de minder bekende Otsuka Hachiro. Deze nieuwsbriefspecial toont voorbeelden uit de collectie van het Museum Volkenkunde te Leiden.

Vogelvluchtperspectief van het eiland Deshima, jaren 1820, door Kawahara Keiga op papier met watermerk van J HONIG & ZOONEN [RV-5996-2].

KATSUSHIKA HOKUSAI [1760-1849]

In de collectie van het Museum voor Volkenkunde bevinden zich vijf schilderijen op velijnpapier met watermerk C & J HONIG, daterend uit 1824-1826. De werken zijn toegeschreven aan de beroemde Japanse kunstenaar Katsushika Hokusai (1760-1849). Ze maken deel uit van een reeks van 15 werken, waarvan behalve de hand van Hokusai ook die van zijn leerling Totoya Hokkei (1780-1850) valt te herkennen. Deze zijn vervaardigd op geveergeerd Pro Patria papier met watermerk voorzien van de initialen V. A & Z. en beeltenis van een klimmende leeuw in de Hollandse Tuin. Pro Patria vormde doorgaans papier van circa 33 bij 41,5 cm. In de Bibliothèque National te Parijs bevinden zich 25 werken, behorende tot dezelfde reeks.

1.

1.

Boeren overvallen door een plotselinge regenbui. Niet gesigneerd, maar toegeschreven aan Katsushika Hokusai, 1824-1826. Schildering op velijnpapier met watermerk van C & J HONIG. 27,2 x 39,8 cm. [RV-1-4482a].

2.

Koopman maakt de jaarrekening op (1823). Niet gesigneerd, maar toegeschreven aan Katsushika Hokusai, waarschijnlijk geassisteerd door zijn dochter Oei, 1824-1826. Schildering op velijnpapier met watermerk van C & J HONIG. 27,8 x 40,1 cm. [RV-1-4482c].

3.

Fragmentarisch watermerk C & I HONIG, voorkomend op de werken van Hokusai

4.

Samurai met bediende. Niet gesigneerd, maar toegeschreven aan Katsushika Hokusai, 1824-1826. Schildering op velijnpapier met watermerk van C & J HONIG. 39,2 x 27,4 cm. [RV-1-4482d].

5.

Visser die een net zit te boeten en spelende kinderen die klauteren op een anker. Niet gesigneerd, maar toegeschreven aan Katsushika Hokusai, waarschijnlijk geassisteerd door zijn dochter Oei, 1824-1826. Schildering op velijnpapier met watermerk van C & J HONIG. 27,6 x 40,2 cm. [RV-1-4482k].

6.

Schildering op velijnpapier met watermerk van C & J HONIG. 27,6 x 40,2 cm. [RV-1-4482k].

7.

Koopmansfamilie die onderweg is naar een feestje om van de kersenbloesems te genieten in de derde maand. Niet gesigneerd, maar waarschijnlijk toe te schrijven aan Totoya Hokkei, 1824-1826. Schildering op velijnpapier met watermerk van C & J HONIG. 40,1 x 27,1 cm. [RV-1-4482m].

2.

3.

C & I HONIG

In de jaren dat deze schilderijen zijn vervaardigd, was het bedrijf C & J HONIG in handen van de broers Jacob en Klaas Cornelisz. Breet. Zij werkten met de papiermolens De Veenboer en het Herderskind. Rond 1800 werd in de Zaanstreek door de papierfabriek J. Kool het procédé van het velijnpapier geïntroduceerd. In 1826 erfde Jacob Honig de ouderlijk woning aan de Lagedijk 80, het huidige Honig Breethuis.

4.

5.

6.

7.

OTSUKA HACHIRO

Een serie van 15 schilderijen van wapens en oorlogstuig op Hollands vergépapier met watermerken van Van Gelder & Comp. en de Amsterdamse fabrikant Hesse & Comp., 1824-1826. De reeks is ongesigneerd, maar toegeschreven aan Otsuka Hachiro, bijgenaamd "de Kanonnier". De schilderijen ontstonden mogelijk in opdracht door Von Siebold in Japan. Von Siebold beeldde meerdere voorstellingen af in zijn publicatie "Nippon II Volk und Staat. Von den Waffen, Waffenübungen und Kriegskunst".

1.

1.

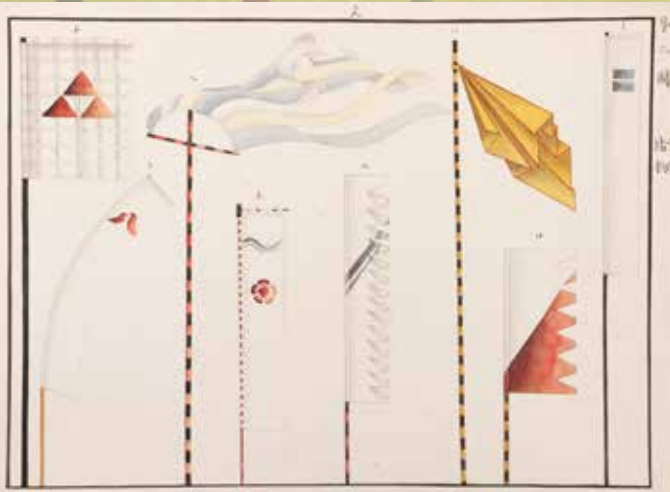
Een groep lansen. Ongesigneerd, maar toegeschreven aan Otsuka Hachiro. Schildering op vergépapier met watermerk van VAN GELDER & COMP. Bijenkorf. 32,0 x 43,0 (29,3 x 40,2) cm. [RV-1-4485-I].

2.

Krijgsvaandels. Ongesigneerd, maar toegeschreven aan Otsuka Hachiro. Schildering op vergépapier met watermerk van VAN GELDER & COMP. Bijenkorf. 32,0 x 43,0 (29,3 x 40,2) cm. [RV-1-4485-II].

3.

Klok, trom, bekken en andere signaalgereedschappen. Ongesigneerd, maar toegeschreven aan Otsuka Hachiro. Schildering op vergépapier met watermerk van VAN GELDER & COMP. Bijenkorf. 31,9 x 43,1 (29,5 x 40,4) cm. [RV-1-4485-III].

2.

3.

VAN GELDER & COMP.

In 1816 nam Pieter Smidt van Gelder zijn drie zoons in het bedrijf op. In hetzelfde jaar werd het maatschappelijk kapitaal uitgebreid tot f 200.000. De zaken gingen zeer gunstig, in de jaren 1816 tot 1820 werd aan de firmanten boven hun salaris een gemiddelde winst van ruim 18 procent uitgekeerd. In 1817 werd de kapitale witpapiermolen de Kruiskerk te Zaandam overgenomen. Pieter Smidt van Gelder trok zich uit de dagelijkse leiding terug, zijn zoons breidden de zaken verder uit. Vanaf 1820 werkte men met vier molens: de Eendracht, de Bok, de Kruiskerk en de basterdmolen Soldaat, die alle werden uitgebreid en verbeterd.

4.

Vaandels en waaiers om de krijgsverrichtingen te controleren. Ongesigneerd, maar toegeschreven aan Otsuka Hachiro. Schildering op vergépapier met watermerk van VAN GELDER & COMP. Bijenkorf. 32,0 x 43,3 (29,5 x 40,5) cm. [RV-1-4485-IV].

5.

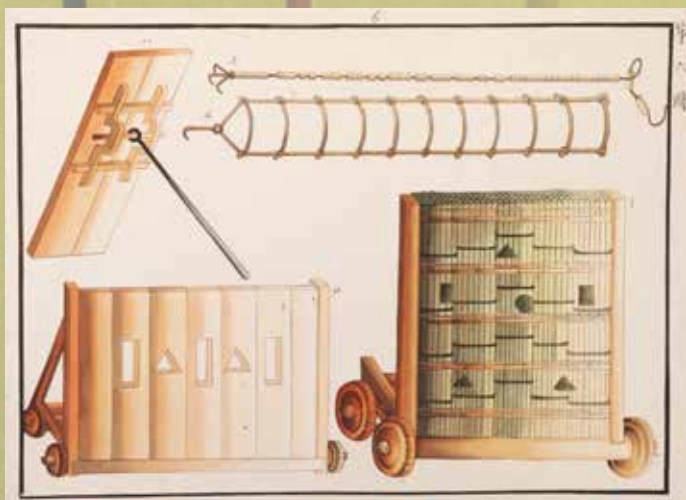
Gereedschappen voor het innemen van kastelen e.d.. Figuur 4, 6 en 8 zijn ladders, figuur 9 is een verplaatsbare uitkijktoren. Ongesigneerd, maar toegeschreven aan Otsuka Hachiro. Schildering op vergépapier met watermerk van VAN GELDER & COMP. Bijenkorf. 31,4 x 42,6 (29,0 x 40,1) cm. [RV-1-4485-V].

6.

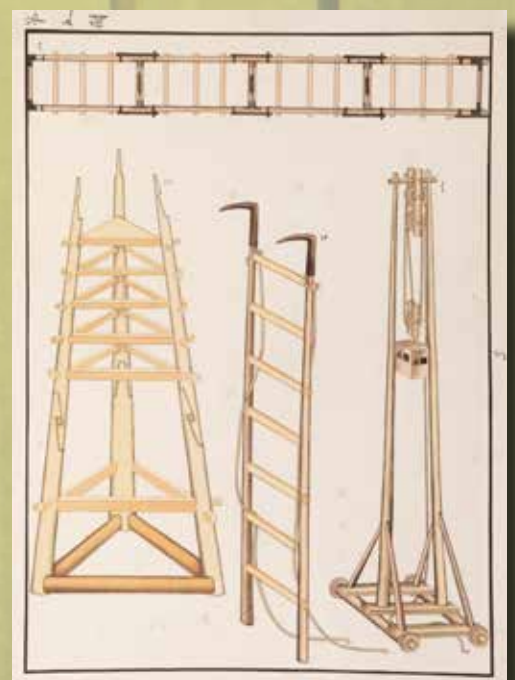
Gereedschappen voor het innemen van kastelen e.d.. Figuur 2 en 3 zijn voorbeelden van een rijdend schild. Ongesigneerd, maar toegeschreven aan Otsuka Hachiro. Schildering op vergépapier met watermerk van VAN GELDER & COMP. Bijenkorf. 31,9 x 42,8 (29,2 x 40,1) cm. [RV-1-4485-VI].

4.

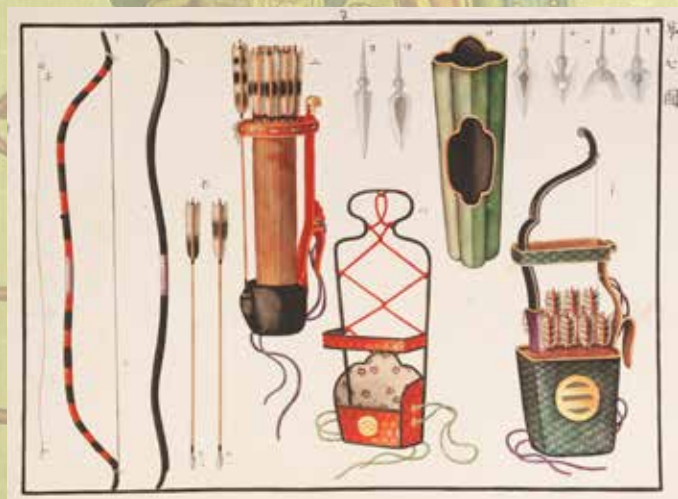

5.

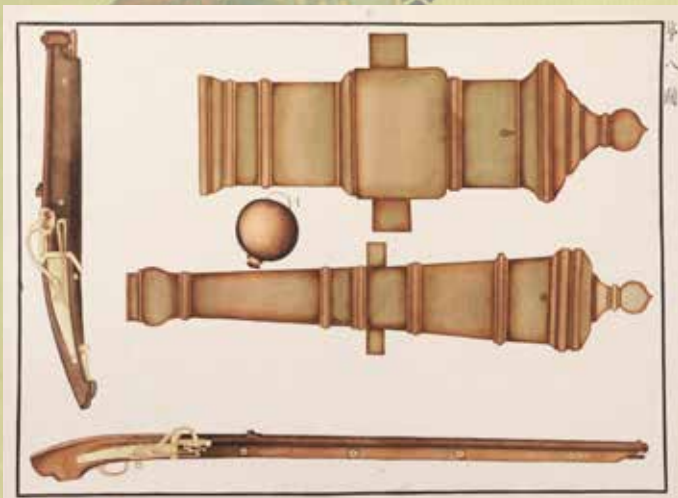

6.

1.

2.

3.

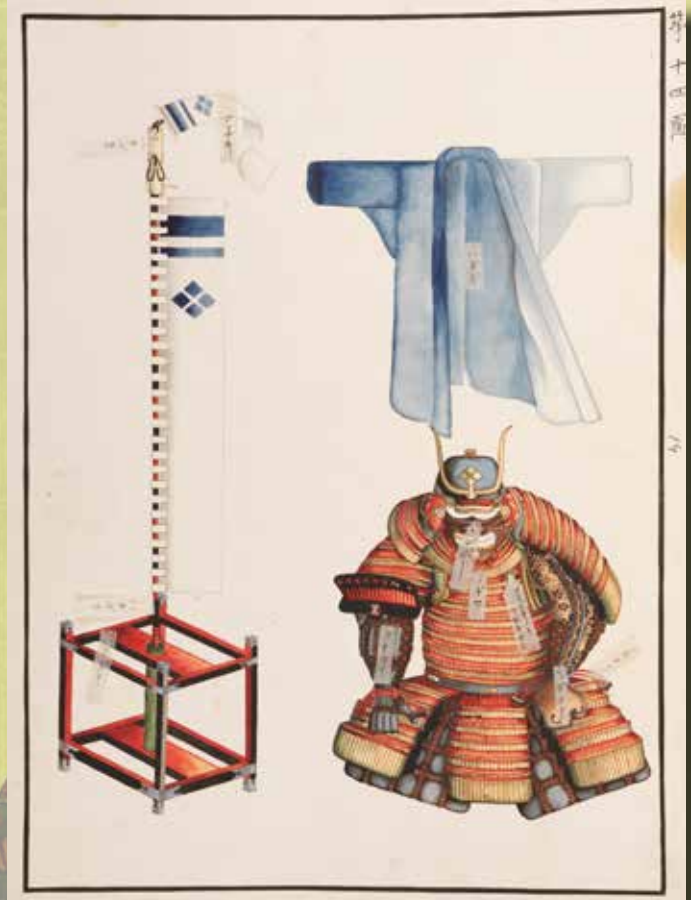
1.
Pijlen en bogen en pijlpunten. Figuur 13 is een Mongoolse boog, 16 is een pijlhouder (Siko), 17 is een pijlkoker (Jebira). Ongesigneerd, maar toegeschreven aan Otsuka Hachiro. Schildering op vergépapier met watermerk van VAN GELDER & COMP. Bijenkorf. 31,8 x 43,0 (29,1 x 40,5) cm. [RV-1-4485-VII].

2.
Kanonnen en geweren. Figuur 1 is een jachtgeweer, figuur 12 en 13 zijn gegoten kanonnen in westerse stijl, figuur 14 is een handgranaat. Ongesigneerd, maar toegeschreven aan Otsuka Hachiro. Schildering op vergépapier met watermerk van VAN GELDER & COMP. Bijenkorf. 31,8 x 43,0 (29,1 x 40,5) cm. [RV-1-4485-VIII].

3.
Enkele vaandels, genummerd volgens het iroha. Ongesigneerd, maar toegeschreven aan Otsuka Hachiro. Schildering op vergépapier met watermerk van VAN GELDER & COMP. Bijenkorf. 42,6 x 31,7 (39,8 x 29,1) cm. [RV-1-4485-XI].

VAN GELDER & COMP.

Van de vijftien tekeningen behorend tot inv.nr. RV-1-4485 zijn er twaalf vervaardigd op onversneden vellen geveergeerd papier met watermerk van de firma VAN GELDER. Het contramerck bestaat uit een bijenkorf, met daaronder de naamaanduiding VG&COMP. De bijenkorf is een navolging van het koopmansmerk van Honig, geïntroduceerd in 1764. Voor het watermerk van de bijenkorf door Van Gelder & Comp. op 1-4485: Vgl. H. Voorn, nr. 172, gedateerd 1823.

4. Wapenrusting van een Samurai. Ongesigneerd, maar toegeschreven aan Otsuka Hachiro. Schildering op vergépapier met watermerk van VAN GELDER & COMP. Bijenkorf. 42,5 x 31,4 (40,6 x 29,1) cm. [RV-1-4485-XIII].

5. Wapenrusting van een Samurai. Ongesigneerd, maar toegeschreven aan Otsuka Hachiro. Schildering op vergépapier met watermerk van VAN GELDER & COMP. Bijenkorf. 42,3 x 31,7 (40,1 x 29,3) cm. [RV-1-4485-XIV].

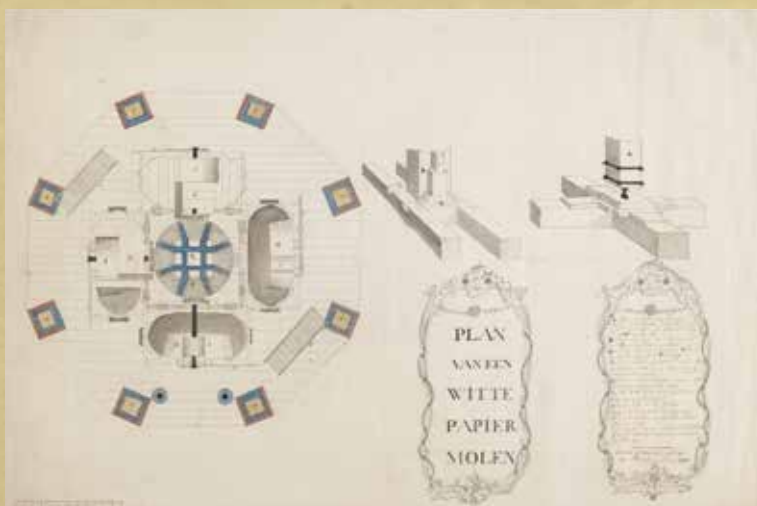
6. Gereedschap voor het gebruik van vuurwapens, genummerd volgens het iroha. Figuur 5 is een gordel voor patronen, figuur 7 is een busje voor fijn buskruit, figuur 8 is een kruithoorn, figuur 10 is een 'Karasu kutsi'. Ongesigneerd, maar toegeschreven aan Otsuka Hachiro. Schildering op vergépapier met watermerk van VAN GELDER & COMP. Bijenkorf. 31,7 x 43,0 (29,1 x 40,4) cm. [RV-1-4485-IX].

Cornelis Honig Jacobsz. (1745-1817)

AANWINST

Recentelijk verwierf het Honig Breethuis uit particulier bezit een geschilderd portretje van de Zaanijker papierfabriekur Cornelis Honig Jacobsz. (1745-1817). Het betreft een silhouet van een zittende heer ten halve lijve, uitgevoerd in zwarte en witte inkt, aangevuld met een draperie in sepia. Cornelis Honig was een zoon van Jacob Jsz. Honig (1712-1780) en Lysbeth Cornelisd. Blauw. Rond 1765 trad hij samen met zijn oudere broer Jan Jbz Honig (1738-1806) toe tot het witpapierbedrijf J. HONIG & ZOONEN. Cornelis was gehuwd met Moertje Jans Ongelaar (1749-1830). Van dit echtpaar waren reeds silhouetportretjes bekend, die bewaard worden in het Gemeentearchief Zaanstad onder nummers 31.01239 en 31.01240 en te zien op de beeldbank.

Bouwtekening grondplan witpapiermolen met vier maalbakken rond het spil door Jacob Cornelisz. Breet, 25 januari 1793.
[Zaanlandia Illustratienummer. 845; GAZ 52.01195] NB: Deze tekening, behorende tot de reeks 'Plan van een witte papiermolen' was geruime tijd onvindbaar.

PAPIERMOLLEN

Vorig jaar dook in het Gemeentearchief Zaanstad een vermiste tekening op uit de serie "Plan van een Witte Papiermolen" door Jacob Cz. Breet. De tekening toont een grondplan van een papiermolen met vier maalbakken rondom de spil. Tot de reeks behoren ook de bekende interieurs van een lompschuur en een pakkamer, zoals vaker afgebeeld, alsmede de constructietekening van een petmolen.

COLOFON

Samenstelling: Pier van Leeuwen,
met dank aan Daan Kok en Henk Porck
Beeldmateriaal: Museum Volkenkunde, Leiden
Gemeentearchief Zaanstad
Grafische vormgeving: laura verburg creatief DTP
Druk: Drukkerij De Top (Koog aan de Zaan)

LITERATUUR

- H. Voorn: De papiermolens in de provincie Noord-Holland, 1960
- Tentoonstellingscatalogus Siebold & Hokusai and his tradition, Tokyo Shinbun, 2007